

*Toespraak gehouden door de Hoofdpredikant Dienst Geestelijke Verzorging / Dienst Justitiële Inrichtingen, drs. J.D.W. Eerbeek, over het thema "Vertrouwelijkheid bij Hindoeïstisch Geestelijke Verzorging op donderdag 3 april 2008 in de Frederikskazerne te Den Haag*

Hartelijk dank voor uw uitnodiging om vanmiddag iets te vertellen over het thema 'Vertrouwelijkheid bij justitie'.

Eerst een korte introductie van mijzelf.

Ik ben 20 jaar gevangenispredikant geweest in Scheveningen en 's-Hertogenbosch en nu 10 jaar hoofdpredikant.

Ik begin met een casus.

(Casus wordt in verband met de vertrouwelijkheid niet uitgeschreven).

1. De ambtenaarlijke status geeft de geestelijke een stevige positie in de overheidsorganisatie. Hij is onderdeel van de organisatie, heeft de faciliteiten van de organisatie, heeft toegang tot de leidinggevenden en de medewerkers. Hij zit dichtbij het primaire proces, de mensen om wie het gaat: de gedetineerden.

Om deze functie binnen de overheidsorganisatie te kunnen vervullen, is het nodig dat hij het vertrouwen heeft van de organisatie: de leidinggevenden en de medewerkers. Binnen een organisatie gericht op veiligheid moet hij zich niet tot een veiligheidsrisico maken in de ogen van de mensen.

2. De ambtelijke status is heel bijzonder. Ik noem twee elementen.

2.1 De ambtelijke status geeft de geestelijk een bijzondere positie ten opzichte van de gedetineerde.. Daardoor wordt de veilige ruimte geschapen die nodig is om te communiceren over de diepste bestaansvragen. Vanwege deze vertrouwelijkheid zijn de geestelijken voor de gedetineerden van bijzondere betekenis. Daarover later meer.

2.2 Een tweede element bij de ambtelijke status is dat dit de geestelijke plaatst in een bijzondere positie ten opzichte van de overheid. In zijn persoon ontmoeten staat en kerk elkaar. De geestelijke is dus geen luis in de pels, zoals weleens wordt gesteld, maar de geestelijke is een bestuurder van zijn kerkgemeenschap en heeft als vertegenwoordiger van zijn kerkgenootschap een eigenstandige positie ten opzichte van de overheid. Hij dient betrouwbaar te zijn en gezag op te bouwen om deze positie inhoud te kunnen geven.

3. Om zicht te krijgen op het functioneren van het ambtsgeheim binnen een inrichting van justitie, is het nodig je bewust te zijn van wat detentie betekent voor gedetineerden en wat detentie betekent vanuit de overheid en medewerkers bezien.

4.1 In de eerste plaats de gedetineerden. Wat is detentie voor hen?

Ik ben detentie gaan omschrijven als het geschieden van excommunicatie. Geschieden betekent dat het niet een eenmalig gebeuren is dat iemand ingesloten wordt, maar een voortdurend proces van voelen en ervaren ingesloten te zijn.

Binnen dat geschieden van excommunicatie is sprake van een veelsoortige geslotenheid: Je bent afgesloten van de mensen die je lief en dierbaar zijn; op de vleugel heerst een machocultuur. Het is een onveilige omgeving waar je samen bent met mensen die je niet zelf hebt uitgekozen. En je bent gesloten naar de toekomst.

Daar komt bij dat detentie een eigensoortig klimaat scheidt. Dat is beschreven door de socioloog Goffmann en wordt wel mortificatie genoemd.

Bij het geschieden van excommunicatie in die veelsoortige geslotenheid, in die mortificatie is de geestelijk verzorger van grote betekenis. Hij schept ruimte en veiligheid voor de mensen om zich als persoon uit te spreken met alles wat in hem omgaat over verleden, heden en toekomst, schuld, angst, pijn, woede, schaamte, verloren dromen, verlangen naar een ander leven.

Midden in de onvrijheid en de onveiligheid schept de geestelijk verzorger staand in zijn ambt, vrijheid en veiligheid.

Door de gedetineerden wordt dat op hoge prijs gesteld. 80 à 90% van hen zegt behoefte te hebben aan geestelijke verzorging. Ook het feitelijk bereik is breed. En dat is opmerkelijk, omdat het hier om mensen gaat die vaak geen enkel vertrouwen hebben in instanties en hulpverleners. Ze zijn vaak aan alle eindstations van de hulpverlening voorbij.

4.2 In de tweede plaats iets over de detentie vanuit de overheidsmedewerkers gezien. Detentie heeft daar een dubbele doelstelling: beveiliging van de samenleving en verpleging of begeleiding bij terugkeer in de samenleving. In de praktijk is het zo dat de primaire focus is op de beveiliging. En alle medewerkers – ook de geestelijk verzorgers – zullen door deze bril worden beoordeeld. Het doorbreken van de veiligheid kan voor hen een persoonlijk risico inhouden of een functioneel risico: het tekort schieten in hun ambtenaarlijke opdracht. Een geestelijk verzorger moet dus zijn ambt vervullen en het ambtsgeheim hanteren en daarbij naar twee kanten het vertrouwen behouden.

5. Voor mij ligt de basis van het ambtsgeheim in de traditie van de kerken – de joods-christelijke traditie en in de Nederlandse wetgeving.

Allereerst kort iets over de joods-christelijke traditie.

Het Oude Testament ken zogenaamde vrijsteden – asielpaatsen waar misdadigers vrij zijn van hun belagers. Ook het altaar van de tempel functioneert als zodanig. Daarnaast te grijpen maakt vrij van vervolging. Ook de vervolgte houdt recht op een plaats, een ruimte om zich in vrijheid tot de situatie te verhouden.

De basis voor het ambtsgeheim of anders gezegd: de plicht tot geheimhouding, volgens de Nederlandse wetgeving volgt uit artikel 272 van het wetboek van strafrecht. Lid 1 luidt: “Hij die enig geheim, waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat hij uit hoofde van ambt, beroep, of wettelijk voorschrift (dan wel van vroeger ambt of beroep) verplicht is het te bewaren, opzettelijk schendt, wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste 1 jaar of een geldboete”.

Lid 2 luidt: “Indien dit misdrijf tegen een bepaald persoon gepleegd is, wordt het slechts vervolgd op diens klacht”.

6. Op grond van deze geheimhoudingsplicht hebben geestelijken tevens een verschoningsrecht tegenover de rechter. Dit verschoningsrecht is vermeld in artikel 218 van het Wetboek van Strafvordering, waarvan de tekst luidt: “Van het geven van getuigenis of het beantwoorden van bepaalde vragen kunnen zich ook (namelijk naast bloedverwanten) verschonen zij die uit hoofde van hun stand, hun beroep, of hun ambt tot geheimhouding verplicht zijn, doch alleen omtrent hetgeen waarvan de wetenschap hen als zodanig is toevertrouwd.”

7. Ten zevende noem ik een viertal punten die te maken hebben met het functioneren van het ambtsgeheim.

1. Indien aan geestelijken niet onbeperkt alles zonder vrees voor openbaarmaking kan worden toevertrouwd, dan kunnen dezen hun beroep niet naar behoren uitoefenen.

2. Het functioneren van het ambtsgeheim heeft te maken met de leefbaarheid van de samenleving in het groot en in het klein. Dat het functioneert is van algemeen belang, ook dus van algemeen belang in de inrichting van justitie.

3. De wezenlijke grond van het ambtsgeheim ligt in de aard van het beroep. Het moet dus ten principale niet beoordeeld worden op grond van een afweging van de in het concrete geval betrokken belangen.

4. Gezien de grote betekenis van het ambtsgeheim, moet aan de geestelijke wel een aantal eisen worden gesteld, zoals specifieke deskundigheid, toelating tot de uitoefening van het beroep zij die voldoen aan de voor het beroep te stellen eisen van opleiding en ervaring. Werkzaamheden moeten een duurzaam karakter dragen en beantwoorden aan een meer constante behoefte in de samenleving.

8. Het gaat in het ambtsgeheim dus om een absoluut geheim. De plicht tot geheimhouding beschermt niet de geheimhouder, maar de hulpzoekende mens. De geheimhouder moet dus niet afwegen. De vraag is: mag hij het in bepaalde situaties. Hier gelden rechtsbeginselen van subsidiariteit en proportionaliteit.

Wat subsidiariteit betreft: hij kan bijvoorbeeld andere wegen bewandelen zonder het geheim te openbaren, bijv. een cliënt ertoe brengen zelf een betrokkene in te lichten. Het beginsel van proportionaliteit: het gaat daarbij om een zodanig toekomstige ernstige dreiging van gevaar, dat prijsgeven rechtvaardigt.

9. Ten negende nog een aantal kanttekeningen.

Kunnen omgaan met het ambtsgeheim vraagt een grote mate van professionaliteit.

1. Het is van groot belang om altijd aan gedetineerden duidelijk te maken wat wel en niet onder het ambtsgeheim valt. Het ambtsgeheim mag ook geen vuilnisvat worden. Hij zal duidelijk moeten zijn dat er informatie is waarvan hij verplicht is om die door te geven.

2. De geestelijke moet zich altijd bewust zijn dat hij een ambtsgeheim heeft, maar de gedetineerde niet. Dus wat besproken wordt moet altijd de toets van de integriteit kunnen doorstaan.

3. Een vertrouwelijke mededeling kan ook een verkapte kreet om hulp zijn.

4. Het ambtsgeheim is ook aanwezig in teambesprekingen. Ook daar moet men weten wat men wel en niet zegt en weten wie de overige gespreksdeelnemers zijn en in hoeverre zij ook een ambts- of beroepsgeheim hebben.

4. Grote mate van integriteit bij alles wat men doet is van belang: geen gespreksnotities laten liggen en geen loslippigheid in en buiten de muren.

10 Tenslotte nog een opmerking over het ambtsgeheim in behandelteams. Het gaat dan om interdisciplinair overleg met andere hulpverleners. Het geestelijk ambtsgeheim kan dan de verhoudingen bemoeilijken. Twee punten zijn van belang:

1. Informatie over de eigen positie en de inhoud van de geestelijke verzorging. Vaak is daar bij andere hulpverleners weinig informatie over.

2. Helder de gebieden in zicht brengen waar de geestelijke verzorging een eigen bijdrage kan leveren in de visie op de persoon om wie het gaat. Uiteraard altijd in overleg met de persoon zelf.

Gezag opbouwen naar twee kanten en de eigen positie van de geestelijke verzorging helder communiceren.

Ambtsgeheim is een zaak van vertrouwen en integriteit.

*Ik heb gebruik gemaakt van een artikel van ds. W. Hoekert in Taken en Voorwaarden Protestantse Geestelijke Verzorging, Den Haag, augustus 1997, Bureau Hoofdpredikant.*